

Yttrande över betänkandet Högre utbildning under tjugo år, SOU 2015:70

Lärarnas Riksförbund har givits möjlighet att yttra sig över rubricerat betänkande.

Förbundets ställningstaganden

Lärosäten måste i samverkan med skolhuvudmännen erbjuda en systematisk, strategisk, kompetensutveckling för lärare.

Examensrätterna för ämneslärarutbildningen behöver ses över så att dimensionering av antalet studenter i respektive ämne blir möjlig.

Det behöver tydliggöras hur akademiska professionsutbildningar kan leda vidare inom akademien, mot till exempel forskarutbildning, utan att dubbla examina behöver utfärdas.

Gränsen mellan akademien och yrkeshögskolan behöver på sikt göras betydligt mer tydlig än idag.

Lärarnas Riksförbund instämmer i utredarens bedömning att det är viktigare att prioritera kvaliteten på ordinarie kurser än en utökning av antalet sommarkurser. Förbundet vill samtidigt betona vikten av att över huvud taget fokusera på kvalitet i lärarutbildningen istället för en utökning av antalet platser. Det viktigaste är inte att utbilda många lärare utan att många utbildade lärare känner sig förberedda och därmed stannar kvar i yrket. Massutbildning av sämre kvalitet ökar risken för avhopp både under utbildningen och tidigt i yrkeslivet.

Bakgrund till förbundets ställningstaganden

Vi har med stort intresse tagit del av betänkandets beskrivning av utvecklingen i högskolesektorn de senaste tjugo åren. Utredaren belyser många aspekter på högre utbildning där politiken bör ta vid och utveckla förslag som kan bidra till förbättringar av system och verksamhet. Lärarnas Riksförbund väljer att i huvudsak kommentera de delar av betänkandet som berör skolans lärare och lärarutbildning.

Fortbildning och kompetensutveckling

Lärarnas Riksförbund instämmer i utredarens bedömning, att fortbildning och vidareutbildning bör ingå som ett tydligt uppdrag i lärosätenas strategiska utbildningsplanering. Förbundet instämmer i bedömningen att högskolorna bör ta hänsyn till

återkommande kompetensutvecklingsbehov med hög efterfrågan och även erbjuda kurser för grupper.

Varje år utexamineras drygt 8 000 nya lärare och förskollärare. Den svenska lärarkåren består av över 150 000 yrkesverksamma. Skollagen uttalar att undervisningen ska vila på vetenskap och beprövad erfarenhet. Därmed finns ett stort behov av fortlöpande kompetensutveckling för lärare. Så som skolan organiseras idag, med kommunala och privata huvudmän, vilar det huvudsakliga ansvaret för lärares kompetensutveckling på flera tusen olika aktörer. Aktörer som vi sett inte lever upp till detta ansvar.

Övriga aktörer i detta är lärare, rektorer, lärosäten och staten, i huvudsak via sina skolmyndigheter, Skolverket och Specialpedagogiska skolmyndigheten. Sverige är ett så pass litet land att det torde vara praktiskt möjligt att på ett tydligare sätt reglera lärares rätt och skyldighet till kompetensutveckling. En förutsättning för detta är att lärosätena erbjuder det som lärarna och skolan behöver.

En möjlig utgångspunkt för en sådan långsiktig strategi som utredaren föreslår är att lärosätena följer upp sina tidigare studenter, identifierar de vanligaste kompetensutvecklingsbehoven och sedan erbjuder kurser till lärare. Kurser som huvudmännen sedan ska vara skyldiga att låta sina lärare delta i. Ett exempel på lyckade sådana kurser är de kommunbaserade kurser som nu erbjuds inom förskolelyftet. Det märkliga med dem är att det är staten och inte huvudmännen själva som insett behoven och att utbildningen därmed genomförs via Skolverket och inte som en direkt beställning från huvudmän till lärosäte.

En systematisk vetenskapligt baserad kompetensutveckling är en förutsättning för lärares professionsutveckling och på sikt bättre skolresultat.

Dimensionering av högre utbildning

Utredaren konstaterar att den modell för dimensionering som gällt de senaste åren, en sammanvägning av studenternas önskemål och samhällets (arbetsmarknadens) behov, i stort sett fallit väl ut. Detta gäller dock inte lärarutbildningen. Utredaren föreslår att regeringen bör samla högskolans och arbetslivets representanter för att lösa de problem som försvårar dimensioneringen av (vård och) lärarutbildningar.

Lärarnas Riksförbund har länge krävt att staten tar ett tydligare ansvar för dimensioneringen av platserna på lärarutbildningen. Sedan 2011 har vi en utbildning som genom sin struktur möjliggör dimensionering – om än till en viss gräns. Det är vare sig möjligt eller önskvärt att utbilda för "perfect match", men jämfört med nuvarande system kan vi göra så mycket bättre.

För grundskolans tidigare år ges idag en utbildning som mer eller mindre motsvarar de gamla klasslärarutbildningarna. Det innebär att det räcker att se till att det utbildas tillräckligt många. Studenter lockas förstås till dessa utbildningar ifall de med största säkerhet leder till jobb, men andra faktorer ska också vara uppfyllda. Utbildningen ska i sig hålla hög kvalitet och yrket ska uppfattas som lockande – alltså med goda förutsättningar sett till lön och arbetsmiljö.

För ämneslärare är frågan om dimensionering betydligt svårare att lösa. När den nuvarande utbildningen skulle starta fick alla lärosäten ansöka om examenstillstånd, dels för de fyra olika examina, men inom ämneslärarexamen även för varje ämne och inriktning (7–9 respektive gymnasieskolan). Det innebär att vissa lärosäten kan ge ämneslärarutbildning mot både 7–9 och gymnasieskolan i så gott som alla förekommande ämnen. Andra har examensrätt i några enstaka ämnen. Att specialhögskolorna för de praktiska och estetiska ämnena har få ämnen är i sig inget problem – oftast erbjuds möjlighet att kombinera med andra ämnen från något annat lärosäte. Däremot är det ett problem att några lärosäten enbart kan erbjuda några enstaka ämnen.

För att verkligen kunna dimensionera utbildningen mot varje ämne, inom till exempel ”SO” eller ”NO” utifrån faktiska behov behöver studenterna ha en reell möjlighet att välja. Då måste ett lärosäte med examensrätt för ämneslärarutbildning kunna erbjuda ett rimligt spektrum av ämnen. En lärarstudent som valt ett ”populärt” ingångsämne, som till exempel engelska eller historia, bör rekommenderas, och kunna erbjudas, ett ämne där behovet av lärare är större som andra och/eller tredje ämne. Har då inte lärosätet examensrätt i geografi, religionskunskap eller spanska är ett sådant val inte möjligt – med mindre än att studenten läser delar av sin utbildning vid ett annat lärosäte.

I ämnen där intresset är lågt bland studenterna räcker det förstås inte med dimensionering, men med ett bredare utbud av ämnen kan möjligen fler lockas att läsa även språk, slöjd, hem- och konsumentkunskap, teknik och NO-ämnen. För vissa av ämnena är i så fall förkunskapskraven, de särskilda behörigheterna, ett hinder som behöver överbryggas genom möjlighet till komplettering parallellt med studier eller genom basår.

Dubbla examina

Utredaren föreslår att det inte längre ska vara tillåtet att ta ut två examina som baserar sig på samma studiemeriter, det som i dagligt tal kallas dubbla examina. Som en konsekvens av anpassningen till Bolognaprocessen, och yrkesexaminans inplacering på grund- respektive avancerad nivå, borde det inte finnas något behov av dubbla examina. Tyvärr tycks så inte ha blivit fallet.

Det är ett stort problem, framför allt för yrkesutbildningen, ifall anpassningar mot dubbla examina innebär att utbildningen försämras. Utifrån den beskrivning som utredaren ger är det rimligt att tro att så är fallet. Examensmålen för generella examina och yrkesexamina är inte desamma, varför det är svårt att tro att man inom en och samma kurs ska kunna uppnå målen för bägge.

När det gäller lärarutbildningen lyfts i huvudsak två skäl till att studenterna ska erhålla dubbla examina. Det ena är att den generella examen, en magister eller master, skulle höja utbildningens status. Här handlar det snarast om hur vi talar om de olika utbildningarna. Sedan 1977 är lärarutbildningarna med flera akademiska professionsutbildningar – det borde räcka för att ge yrket den status den förtjänar.

Det andra skälet är betydligt knivigare, nämligen det faktum att lärarutbildningar på avancerad nivå inte alltid ger behörighet vidare till forskarstudier. Detta eftersom Bologna

på svenska ofta tolkas som att studenten ska ha en avancerad examen i det ämne, eller möjligen ämnesområde, där forskarstudier ska bedrivas.

Läroutbildningarna mot grundskolans tidigare år är breda, inget enskilt ämne omfattar mer än 30 hp. Samtidigt ses utbildningen ur professionshänseende som en helhet, vissa kurser läses på avancerad nivå och utbildningen "motsvarar" en magister. För ämneslärarstudenter är ämnesdjupet större, i åtminstone ett ämne, men det ifrågasätts ibland från ämnesinstitutioner att det ingår ämnesdidaktik. Vilket medför att även den som läst fem år, och har en examen som motsvarar "master", måste komplettera för att anses behörig för forskarstudier. En generell examen kan då underlätta möjligheten att läsa vidare.

Det vore av flera skäl positivt ifall det inte utfärdades flera examina på samma studier, men i så fall behöver man utanför, men kanske framför allt inom, akademien lyfta statusen på de akademiska yrkesutbildningarna så att vägen vidare, från grundnivå till avancerad, och från avancerad till forskarnivå, rätas ut.

Högskolans gränser

Utredaren konstaterar att gränsen mellan akademiska utbildningar och utbildningar inom yrkeshögskolan inte är tillräckligt tydlig. En orsak till detta är förstås att det inte fanns något alternativ till akademien när utbildningssystemet gjordes om 1977. Sedan dess, och inte minst sedan 1994, har antalet utbildningar inom akademien ökat – dels inom discipliner, dels genom att nya discipliner tillkommit. Lärarnas Riksförbund instämmer i utredarens slutsats att vissa korta akademiska utbildningar idag saknar tillräcklig forskningsanknytning.

Förbundet inser att det är svårt att kräva att vissa utbildningar flyttas från akademien till yrkeshögskolan, inte minst när utbildning inom yrkeshögskolan ges på relativt korta tillstånd. Dock måste UKÄ vara hårda i sina bedömningar och uppmana, eller kräva, att lärosäten lägger ner kurser som uppenbart inte lever upp till kraven på vetenskaplig förankring. På sikt bör gränsen mellan akademien och yrkeshögskolan kunna göras tydligare. Möjligen bör det inom yrkeshögskolan också öppnas upp för mer långsiktiga utbildningar än idag.

Stockholm 6 november 2015

LÄRARNAS RIKSFÖRBUND

Bo Jansson
Förbundsordförande

Anna Jändel-Holst
Utredare